

LRDIS

Editor: Luminița Bratu

Copertă: Flory Preda

Tehnoredactare: Gabriela Stan

Corectură: Roxana Barbu și Georgeta Nicolae

We know
books

Titlul original: Oorlogsdagboek

Copyright ©Hanny Michaelis, 2019

First published by Uitgeverij Van Oorschot

Published by special arrangement with Uitgeverij Van Oorschot
in conjunction with their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency
and co-agent Livia Stoia Literary Agency

Copyright © 2022 Editura Prestige pentru ediția în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MICHAELIS, HANNY

Jurnal de război : 1940-1945 / Hanny Michaelis ; ed. îngrijită de Nop
Maas. - București : Prestige, 2022
ISBN 978-606-9609-71-2

I. Maas, Nop (ed.)

821.112.5

Tel.: 0732.55.88.33

www.edituraprestige.ro

www.facebook.com/edituraprestigeoficial

Hanny Michaelis

JURNAL DE RĂZBOI

1940-1945

*Ediție îngrijită de Nop Maas
Traducere din limba neerlandeză de Oana Marin*

**Publicarea acestui volum a fost posibilă grație sprijinului
financiar acordat de Fundația pentru Literatură din Țările de Jos.**

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

PRESTIGE
București - 2022

O selecție amplă din însemnările de jurnal a apărut în două părți: *Anul fără de primăvară* (2016) și *Lumea din care eu nu fac parte* (2017). În această ediție restrânsă, textul din cele două părți a fost redus aproximativ la un sfert din cel inițial.

CUPRINS

Primăvară de război	7
Introducere	9
Ce s-a întâmplat înainte	15
Îndrăgostire adolescentină	15
Viața socială	17
Imagine de sine	20
Lecturi	22
Poeziile	27
Războiul iminent	29
Jurnalul	32
Caietul XIV	35
Caietul XV	48
Caietul XVI	52
Caietul XVII	62
Caietul XVIII	74
Caietul XIX	88
Caietul XX	93
Caietul XXI	106
Caietul XXII	115
Caietul XXIII	145
Caietul XXIV	155
Caietul XXV	163
Caietul XXVI	171
Scris pe foi separate de blocnotes	181
Caietul XXVI - continuare	190

Caietul XXVII	193
Caietul XXVIII	205
Caietul XXIX	210
Caietul XXX	213
Caietul XXXI	228
Caietul XXXII	231
Caietul XXXIII	238
Caietul XXXIV	247
Caietul XXXVI	257
Caietul XXXVII	262
Caietul XXXVIII	276
Caietul XL	300
Caietul XLI	310
Caietul XLII	319
Caietul XLIII	322
Caietul XLIV	378
Caietul XLVII	414
Caietul XLIX	434
Caietul XLI	477
Caietul XLII	511
Caietul XLIV	540
Caietul XLV	588
Caiet nou	600
Ce a urmat	602
Anexa 1	613
Anexa 2	620
Indice de nume.....	623

PRIMĂVARĂ DE RĂZBOI

An fără de primăvară, florile tale se împrăștie în vânt,
cad ploi și cerul este bătrân.
Corbii, nemilos de cinic țipând
ura și-a clădit cuib printre florile de rod.

Suflet bolnav de visare, lasă-ți tânjirea deoparte
nu mai cânta la harpa speranței tale!
Una câte una, se rup cele mai dragi corzi;
suferința și dezamăgirea își croiesc cale...

Lumina soarelui trece razant, în neliniștite rafale,
peste copaci și oameni chircindu-se de frică
lipsiți de perspectiva unor zile mai domoale...
An fără de primăvară, grădina ta se face deșert.

Poezie scrisă de Hanny Michaelis, în timpul anilor de război.

Introducere

A tunci când poeta Hanny Michaelis a decedat, pe 11 iunie 2007, au fost găsite numeroase caiete în care ținuse un jurnal, de-a lungul anumitor perioade din viața ei. Acel jurnal cuprindea și perioada celui de-al Doilea Război Mondial, atât de plină de consecințe pentru ea, ca tânără evreică. În acele caiete își relatează experiențele de elevă la liceul de limbi clasice, de fată în casă (deoarece la nicio altă slujbă nu avea acces) și ascunzându-se de nemți. Îi pot fi urmărite experiențele de la *șaptesprezece* la *douăzeci și doi* de ani. Ca vârstă era între Anne Frank și Etty Hillesum, ale căror jurnale au fost publicate anterior.

Hanny Michaelis și-a început jurnalul luni, pe 27 ianuarie, 1939. Pe coperta caietelor în care scria trecea la interior, drept motto, un fragment din diverși scriitori. În primul caiet era un citat din *Nunta lui Figaro*, de Mozart: „Ihr die die Triebe des Herzens kennt/ Sprich ist es Liebe, was da so brennt?”¹ Inițial, jurnalul avea ca titlu *Scrisori către Martien* și era compus sub formă de scrisori, ceea ce era un lucru obișnuit pentru jurnale. „Martien” era Martien Woerdeman, un coleg de școală de la liceul de limbi clasice Vossius, din Amsterdam, de care era îndrăgotică de la distanță. Hanny împlinise șaisprezece ani pe 19 decembrie 1938 și era în anul al patrulea, Martien era în anul al șaselea.² Pentru că el nu a promovat bacalaureatul, „relația” a putut să continue și în anul școlar 1939-1940.

---

1 „Voi, care știți ce-i în inima mea/ Spuneți-mi, dragostea arde așa?” (n. trad.)

2 Anul al șaselea era ultimul an de liceu. (n. trad.)

În timpul liceului, o mare parte din jurnal este dedicată poveștilor de dragoste. Menționează privirile pe care le schimbă cu ceilalți, mai mult sau mai puțin întâmplător, și conversațiile purtate cu prietena ei cea mai bună, Greetje Santcroos, pe tema visurilor pe care le are. Era un jurnal tipic de fată. Prima pagină suna după cum urmează:

Dragă Martien

În sfârșit, reușesc să-ți scriu ceva. Sunt într-o dispoziție de zile mari, deși mă simt revoltător de indolentă, pentru că mai am de pregătit două lucrări de control. Dar nu-mi pasă.

După-amiază am observat cât se poate de clar că tu ești la curent cu existența mea (modestă în exprimare, nu?). Când ai trecut pe lângă mine cu bicicleta, m-ai atins, brațul tău trecând razant pe lângă al meu, dar nu te-ai uitat la mine. M-am speriat din cale-afară, dar am strigat, totuși, ca o tâmpită: „Au!”. Sper că nu ai auzit nimic.

Martien, mi-ar plăcea din toată inima să fim împreună. M-aș strădui din răsuferință să fiu mai bună, la școală și în viața de zi cu zi. Mi-e teamă că mă vei ignora odată ce-mi vei cunoaște firea adevărată. Ieri m-am gândit toată ziua cum ar fi să mă săruți. Ce tâmpenie, nu?

O, dragule, dragă dragă dragă Martien, te doresc atât de mult!!!! Afară s-a lăsat o umbră verde-albăstruie peste lucruri, e o seară minunată de primăvară. De aceea sunt așa de sentimentală.

În ciuda caracterului forțat, această pagină lasă imediat să se vadă câteva trăsături ale personalității scriitoarei: puterea ei de a dori de la distanță pe cineva, din tot sufletul și cu toată inima, fără a lua singură vreo inițiativă (pe 28 februarie 1939 a notat: „de fapt, nici nu îndrăznesc să

mă uit ca lumea la tine, de frică să nu crezi că vreau să te seduc”), imaginea negativă despre sine pe care ea o va numi complex de inferioritate, sensibilitatea ei privind influența naturii și a vremii.

Hanny Michaelis s-a născut pe 19 decembrie, 1922. Când a izbucnit războiul, avea, deci, șaptesprezece ani. Era singură la părinți și locuia cu familia într-un apartament de pe strada Rivierenlaan, numărul 120 II (strada President Kennedylaan, în prezent), la marginea orașului, cu vedere la fluviul Amstel, asupra unor câmpii și petice de pădure, iar la orizont erau satele Abcoude și Duivendrecht. Tatăl ei, Alfred Michaelis, s-a născut pe 16 noiembrie, 1889, în Königsberg. După ce i-a murit tatăl, a fost nevoit să renunțe să studieze pianul la Conservatorul din Berlin. În 1907, a venit în Olanda ca să muncească la unchiul său, Adolf Goldberg, care avea o fabrică de pălării la Amsterdam. În pensiunea în care locuia a făcut cunoștință în jurul anului 1912 cu Gonda Swaab, care locuia tot acolo, născută pe 21 august, 1886, în Amsterdam.

Alfred Michaelis și Gonda Swaab, ambii provenind din familii de evrei, s-au căsătorit pe 18 august, 1921. Cei doi aveau multe cunoștințe și prieteni evrei, dar nu aparțineau oficial de vreo comunitate evreiască. Alfred Michaelis nu a avut succes în a-și întreține familia, nici când a fost comis-voiajor de pălării, nici în alte slujbe avute din când în când. Își petrecea timpul cântând la pian și citind. Îi citea pe clasicii francezi, germani și englezi în original. Probabil că felul în care cânta la pian i-ar fi putut aduce faima, dar era prea nesigur pe el pentru a se produce în public. Și Alfred Michaelis a scris poezii și cântece (de exemplu, o serie intitulată „Chansons d'amour”).

Gonda Michaelis asigură venitul familiei. Făcea muncă de birou la o firmă de import-export, unde ținea contabilitatea și corespondența comercială, în cele trei limbi moderne. La sfârșitul anilor douăzeci, atunci când a început criza, a fost concediată. Apoi, familia a trăit cea mai mare parte a timpului din ajutorul social; Hanny urma liceul de limbi clasice Vossius, fără a plăti taxe de școlarizare. Deși avea un oarecare sprijin financiar de la rudele din străinătate, familia Michaelis o ducea mai mereu greu cu banii. Pentru a înțelege semnificația sumelor vehiculate în jurnal, e de avut în vedere că puterea de cumpărare a unui gulden în anii de război oscila între șase și șapte euro.

Cu puțin timp înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Alfred Michaelis a trebuit să aleagă: ori rămâne cetățean german, ori devine apatrid (nu avea posibilitatea să ia cetățenia olandeză). A ales să fie apatrid, astfel încât și Hanny și-a pierdut cetățenia. După război a primit un pașaport în care se menționa: „apatridă, anterior cu cetățenie germană”.

Jurnalul lui Hanny Michaelis este foarte amplu, mai ales în anii de liceu. Pe atunci își dedica o mai mare parte din timp așternându-și pe hârtie experiențele și emoțiile, visele și impresiile lăsate de vreme, decât făcându-și temele.

Pentru o bună înțelegere a jurnalului, după această introducere va urma mai întâi un capitol despre „Ce s-a întâmplat înainte”, un rezumat, în citate, cuprinzând cele mai importante persoane și subiecte care au apărut în jurnal, înainte de 10 mai 1940. Jurnalul de război se întrerupe în februarie, 1945.

La ora de educație fizică, în al doilea an la liceul de limbi clasice Vossius. În picioare, de la stânga la dreapta: doamna Kühlemann, Ada Homoet, Freddy Holzhaus, Liane Saalborn, Isolde Abas, Corrie de Hullu, Vera Sarlouis. Sprijinindu-se pe genunchi: Ingeborg Stadler, Vera Proper, Dini Kool, Ilona Regtering. Așezate: Hanny Michaelis, Greetje Santcroos.

Fotografie cu clasa, liceul de limbi clasice Vossius, 1938. În picioare, de la stânga la dreapta: Sam Speijer, Alfred Adelaar, directorul-adjunct G.A. Dudok, Herman Goudsmit. Primul rând: Corrie de Hullu, Hanny Michaelis, Deri Latzko, Harry Lakmaker. Al doilea rând: Vera Proper, Greetje Santcroos, Theo Spiegel, Eldert Willems. Al treilea rând: Ingeborg Stadler, Ilona Regtering, Frank van Duffelen, Frits Offerijns. Al patrulea rând: Niek Kogel, Wim Suringar, Wim Zeeman, Jaap van Meekren. Ultimul rând: Ada Homoet, Dini Kool, Bob Vos, Roelof Boorsma. Înainte de fotografie, s-a făcut schimb pentru locurile în bănci. În mod normal, Hanny Michaelis și Greetje Santcroos stăteau una lângă alta în prima bancă.

Ceea ce a reieșit din alte surse despre întâmplările prin care a trecut în ultimele luni de război este înfățișat în capitolul „Ce a urmat”.

Autocritica prezentă la Hanny Michaelis s-a extins și asupra jurnalului ei. Probabil acesta este și motivul pentru care nu i-a dat niciodată prin minte să îl facă public. Însemnarea din 22 noiembrie 1946 este caracteristică în acest sens: „În seara asta m-am îndeletnicit cu lectura de prin jurnalul ținut în ultimul an de liceu. A fost mai bine decât m-am așteptat în ceea ce privește scrisul, câteodată chiar mă fascina, dar de cele mai multe ori mă enerva stilul acela tipic imatur care se degajă din el, și nu numai din punct de vedere literar. Toată tevatura aia prostească, puerilă, cu privire la Eldert, încă m-a amuzat cel mai mult, și totuși sunt trecută deja de vârsta la care să mă simt mai presus de așa ceva. Cu toată imaturitatea și aroganța exaltată, este emoționant și pe de-a-ntregul potrivit cu vârsta la care se referă, că m-am cufundat în el cu un fel de nostalgie înduioșătoare.” Căci în retrospectivă își dă seama că anii de liceu au fost cei mai fericiți din viața ei.

În vara lui 1946, Hanny Michaelis a primit de la Otto Frank, pe care-l întâlnise la familia Van Maarszen, cu care era prietenă, jurnalul Annei Frank, drept lectură. Hanny notează pe 2 iulie: „El este în discuții cu diverse edituri; ce-am citit dă dovadă de o originalitate uluitoare și un simț al observației pătrunzător, și astfel de un talent incontestabil. S-a pierdut o scriitoare de calibrul în persoana acelei copile de 15 ani.” Hanny Michaelis era critică față de toată lumea, dar până la urmă se arăta mai blândă cu ceilalți decât cu ea.

Ce s-a întâmplat înainte

Îndrăgostire adolescentină

Un personaj care își face apariția de câteva ori în jurnalul ei este Thijs Keuls (fiul poetului și juristului H.W.J.M. Keuls), care s-a îndrăgostit de ea într-o tabără școlară, de Rusalii. Inițial, Hanny, care avea cincisprezece ani pe atunci, s-a simțit flatată de atenția pe care i-o arăta acest băiat, cu trei ani mai mare, dar și-a pierdut destul de repede interesul pentru el. I se părea plictisitor și o deranja faptul că nu poate discuta cu el despre literatură; deoarece el nu citea cărți. În aprilie 1939, s-a despărțit de Thijs, dar el a mai căutat-o din când în când, ceea ce nu o prea încânta. Alte „obiecte ale dorinței” ei de mai înainte erau bărbați care veneau în vizită la părinții ei, pentru interpretare muzicală, un anumit Fritz Loewenberg și cântărețul Bruno Ucko. Niciunul dintre cei doi nu a supraviețuit războiului.

După cum s-a menționat, motivul nemijlocit pentru a ține un jurnal a fost dragostea de la distanță pentru Martien Woerdeman.

Hanny îi pune la curent pe părinții ei când se îndrăgostea. Aceștia mai încercau să o aducă cu picioarele pe pământ, dar ea nu le aprecia intenția. Pe 27 mai 1939, notează: „Sunt furioasă. La cafea, tati a comparat dragostea mea pentru tine cu dragostea măicuțelor pentru Iisus, cu venerația pentru ceva de neatins. M-am supărat și de-abia puteam să-mi stăpânesc lacrimile, mai ales când mami a mai făcut și tot felul de insinuări răutăcioase; dar nu am vrut să le dau la niciunul dintre ei satisfacția de a mă vedea plângând și m-am abținut.”

Cu toate acestea, își dădea seama și singură, la intervale oarecum regulate, că simțea o dragoste bizară.

De-a lungul timpului, Martien a fost concurat ca „iubit” de colegul ei de clasă, Eldert Willems, dar Hanny cam ezita să dea curs acestei povești, pentru că și prietena ei, Greetje Santcroos, pusese ochii pe Eldert. Un alt coleg de clasă, Karel van Staal, și-a arătat interesul pentru Hanny, dar ea nu i-a dat nicio șansă.

Iubirea lui Hanny era platonicească, dar din când în când se exprimă și asupra aspectului sexual. Pe 22 ianuarie, 1940 scrie:

„Și acum vine ceva amânat cât am putut de mult, dar despre care vreau, totuși, să scriu. Deoarece Greetje mi-a povestit azi după-amiază că la noi la școală sunt o grămadă de fete care de mult nu mai sunt fete. Ce paradox, nu? Nu trebuie să dau nume, nici nu contează. Dar faptul în sine m-a întors pe dos. Nu știam că sunt încă așa novice; căci se pare că nu-i deloc ceva deosebit dacă o fată renunță la fecioria ei, nu pentru un singur băiat, din dragoste, ci pentru mai mulți, din tocire a simțurilor și căutare de senzații.”

Profesorul de limba greacă, J. van Leeuwen, pe care Hanny categoric nu-l simpatiza, a vorbit de rău pe această temă, după cum reiese dintr-o însemnare de pe 18 aprilie, 1940: „Azi după-amiază, Van Leeuwen a ținut un discurs părintesc despre depravarea tineretului din ziua de azi, din care nu a reieșit clar în ce constă acea depravare (în opinia lui, vreau să spun). Bănuiesc că are ceva de-a face cu sexualitatea, căci s-a exprimat foarte misterios și a făcut aluzii pedante. Este o greșeală foarte răspândită printre adulți, să generalizeze în această chestiune. Bineînțeles:

tipuri precoce, cu o experiență discutabilă în domeniul sexualității sunt mereu de găsit în rândurile tineretului, peste tot, fără îndoială, au existat dintotdeauna. Dar este greșit să învinovățești tot tineretul; sunt multe exemple, probabil mai numeroase, de băieți și de fete normale, la care sexualitatea nu stă în centrul atenției, decât din categoria cealaltă.”

Tatăl lui Hanny îl citea și îl admira pe Freud; și fiica lui citise deja diverse lucrări de-ale lui pe când era la liceu. Apoi, Alfred Michaelis practica și grafologia; din când în când Hanny îi prezenta propriul scris de mână spre analiză, dar și al prietenelor sale și al băieților după care „i se aprinseseră călcâiele”.

Viața școlară

Hanny Michaelis nu a fost o elevă strălucită, în mod cert, nu la științele exacte. Mai ales mama ei – persoana cu veleități practice de la ei din familie – stătea după ea să învețe. Dacă se ducea tatăl ei la ședința cu părinții, nu se întorcea cu vești despre notele obținute de Hanny, ci cu o povestire entuziastă despre conversația avută cu vreun profesor despre literatură. Hanny semăna mai mult cu tatăl său decât cu mama. De aceasta se apropia mai greu. În perioada în care începe să țină jurnalul nu are – așa cum se întâmplă adesea la vârsta asta cu copiii – o relație prea grozavă cu părinții, care, câteodată, o călcau pe nervi din cale-afară. Mama ei, care încerca să mai facă un ban din vânzarea unor enciclopedii pentru tineret, o ruga uneori să o însoțească. Refuzul lui Hanny stârnea crize de furie (26 mai 1939): „Mama trânteste toate ușile cu o putere incredibilă, ca să-și exprime nemulțumirea; bineînțeles că